

6 Şubat 2023 Depremlerinde Yemek ve Kültür: Türk Kızılay'ının Yaklaşımı

Food and Culture in the February 6, 2023 Earthquakes: The Turkish Red Crescent's Approach

Yeşim ARSLANOĞLU*

Özet

Afet yönetimi ve insani yardım süreçlerinde kültürel duyarlılığın ve yerel değerlere saygının vazgeçilmez bir gereklilik olduğu bilinen bir gerçektir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'yi derinden sarsan depremler sonrasında, Türk Kızılay, afet bölgelerinde yürüttüğü beslenme hizmetleriyle yalnızca afetzedelerin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda yerel yemek kültürüne duyduğu derin saygıyı ve insana verdiği önemi somut bir biçimde göstermiştir. Türk Kızılay'ın, afet bölgelerinde sunduğu gıda yardımlarının yerel halkın kültürel alışkanlıklarıyla uyumlu bir şekilde planlanması, bu yardımların etkinliğini ve kabulünü artırmış, yardımların daha güçlü bir toplumsal bağ ve aidiyet oluşturmaya olanak sağlamıştır. Örneğin, Hatay'da somun ekmek yerine yerel halkın damak tadına uygun olarak lavaş ekmeği sunulması veya Gaziantep'te yöresel nohut yemeklerinin menüye dâhil edilmesi gibi uygulamalar, Türk Kızılay'ın afet yardım stratejilerinde kültürel hassasiyetin ve insana verilen değerin ön planda olduğunu gösteren somut örneklerdir. Afet dönemlerinde sunulan gıda, yalnızca fiziksel bir ihtiyaç olmanın ötesine geçmekte, aynı zamanda toplumsal bağları güçlendiren, kültürel kimliği pekiştiren bir araç olarak işlev görmektedir. Türk Kızılay, afet bölgesinde yerel ve geleneksel yemeklerin korunmasını teşvik ederek, kültürel mirasın sürekliliğini sağlamış, toplumsal dayanışmayı ve afet sonrası toplumsal uyumu güçlendirmiştir. Bu bağlamda, kültürel duyarlılıkla yapılan insani yardım çalışmaları, yerel halkın yardımların gerekliliği ve etkinliği konusunda yüksek bir memnuniyet duymasını sağlamış ve afet sonrası sosyal ve psikolojik iyileşme süreçlerine olumlu etkilerde bulunmuştur. Türk Kızılay'ın afet yönetimindeki kültürel duyarlılığa dayalı insani yardım stratejileri sadece fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda insan onuruna saygı ve kültürel mirasa bağlılıkla şekillenmiştir. Bu yaklaşım, diğer insani yardım kuruluşları için örnek teşkil edebilecek bir model sunmakta olup, afet yardımlarında kültürel bağlamın göz ardı edilemeyecek derecede önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türk Kızılay'ın insani yardım stratejileri, afet dönemlerinde kültürel duyarlılığı göz ardı etmeyen bir model olarak, diğer kuruluşlar için de rehber niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kızılay, Yemek Kültürü, Afet Yönetimi, İnsani Yardım

* Türk Kızılay, Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ORCID: 0009-0008-4326-8417. Ankara, ysmarss@hotmail.com

Abstract

It is a known fact that cultural sensitivity and respect for local values are indispensable requirements in disaster management and humanitarian aid processes. Following the earthquakes that deeply shook Turkey on February 6, 2023, the Turkish Red Crescent not only met the physiological needs of disaster victims with the nutrition services it provided in disaster areas, but also concretely demonstrated its deep respect for local food culture and the importance it attaches to people. Planning the food aid provided by the Turkish Red Crescent in disaster areas in line with the cultural habits of the local people has increased the effectiveness and acceptance of this aid, and has enabled the aid to create a stronger social bond and sense of belonging. For example, offering lavash bread instead of loaf bread in Hatay, which suits the taste of the local people, or including local chickpea dishes in the menu in Gaziantep are concrete examples that show that cultural sensitivity and the value given to people are at the forefront in the Turkish Red Crescent's disaster aid strategies. Food provided during disasters goes beyond being a mere physical need, and also functions as a tool that strengthens social ties and reinforces cultural identity. By encouraging the preservation of local and traditional dishes in disaster areas, the Turkish Red Crescent has ensured the continuity of cultural heritage, strengthened social solidarity and post-disaster social harmony. In this context, humanitarian aid efforts carried out with cultural sensitivity have ensured a high level of satisfaction among local people regarding the necessity and effectiveness of aid, and have had positive effects on post-disaster social and psychological recovery processes. The Turkish Red Crescent's humanitarian aid strategies based on cultural sensitivity in disaster management have not been limited to meeting only physiological needs, but have also been shaped by respect for human dignity and commitment to cultural heritage. This approach provides a model that can serve as an example for other humanitarian aid organizations, and demonstrates that the cultural context is of utmost importance in disaster aid. In this context, the Turkish Red Crescent's humanitarian aid strategies serve as a guide for other organizations as a model that does not ignore cultural sensitivity during disasters.

Keywords: Turkish Red Crescent, Food culture, Disaster management, Humanitarian aid

Giriş

Yiyecek, bir topluluğun paylaştığı kültürel ve sosyal tarihin somutlaşmış bir hatırasını taşır. Bu nedenle, insanlar, gelenekler ve kültürler dünyanın dört bir yanına göç ederken, yiyecek de onlarla birlikte hareket eder (Seremetakis, 1994). Belirli bir şekilde yemek yeme alışkanlığı, bir kültürün zevklerini ve ilişkilerini muhafaza etmenin, tartışmanın ya da terk etmenin bir yolu haline gelir ve böylece o kültürün geçerliliğini ya da devamlılığını belirleme işlevi görür (Grgic ve Höglund, 2024). Yemek, insanın sadece fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan bir unsur olmanın ötesinde, toplumsal davranışları şekillendiren ve kültürel kimliğin inşasında kritik rol oynayan bir olgudur (Beşirli, 2010).

Coğrafi bölgelere özgü iklim ve doğa koşulları, bu bölgelerde yetişen sebze, meyve ve tahıllar ile birlikte bölgede yaşayan hayvanların çeşitliliği, bir toplumun yemek

kültürünün temelini oluşturur. Bu unsurlar, yöresel yemekler olarak adlandırdığımız ve toplulukların kimliklerini yansıtan zengin bir kültürel mirasın ortaya çıkmasına olanak tanır. Afet dönemlerinde, toplulukların bu kültürel mirasla olan bağlarını sürdürebilmeleri, psikolojik ve sosyal iyileşme süreçlerinde önemli bir destek unsuru haline gelir (Grosz, 1994). Bu bağlamda, afet bölgelerinde gerçekleştirilen beslenme hizmetlerinin yalnızca fizyolojik ihtiyaçları karşılamaktan öte, yerel halkın beslenme alışkanlıklarına ve yemek kültürüne duyulan saygıyla sunulması büyük bir önem taşır. İnsan kültürüne, beslenme alışkanlıklarına ve yemek-kültür ilişkisine gösterilen bu özen, insana verilen değerin de bir yansımasıdır.

Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)'nda Türkiye'de bir afet meydana geldiğinde beslenme hizmetinin sağlanmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Hem ulusal hem de yerel düzeyde bir müdahale organizasyon sistemi kurulmasına yönelik karar 2014 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı 18.12.2013 tarih ve 28855 sayılı Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliğinde yayınlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2013). Söz konusu plana göre Türk Kızılay'a Ulusal Beslenme Hizmet Grubu sorumluluğu Türk Kızılay Teşkilat Yönetmeliği'nin 8. Maddesi hükümlerine göre verilmiştir. Bu kapsamda Türk Kızılay, afetzedelere yönelik beslenme hizmetlerinin planlanması ve sunumu ile beslenme hizmeti verecek tüm paydaşların kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ile koordinasyonundan sorumludur (T.C. Resmî Gazete, 2014). Her türlü afet, acil durum ve kriz anında, Türk Kızılay, afetzedelerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemekte ve bu ihtiyaçların başında beslenme hizmeti gelmektedir. Bu kapsamda, 2017 yılında, yerel düzeyde acil durum ve afet yönetimi süreçlerini daha etkin bir şekilde yönetmek amacıyla Beslenme Hizmet Grubu Operasyon Planları oluşturulmuştur (Amagai ve ark., 2014). Bu planlar, Türk Kızılay'ın kriz durumlarında hızlı ve etkili bir şekilde hareket ederek, gıda güvenliğini sağlamasını ve afetzedelere beslenme hizmeti sunmasını mümkün kılmaktadır.

Afet durumlarında beslenme hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesi için Türk Kızılay Beslenme Hizmet Modeli kapsamında, sıcak yemek servisi için menü örnekleri ve gramaj cetvelleri hazırlanmıştır. Menü planlamasında, afetten etkilenen grupların beslenme kültürü, alışkanlıkları ve geleneksel gıdaları göz önünde bulundurulmakta; bu doğrultuda, yeterli, dengeli ve sağlıklı beslenmeyi sağlayan menüler oluşturulmaktadır (Türk Kızılay, Türk Kızılay Beslenme Hizmetleri Kılavuzu. Ankara, 2017).

Ayrıca, bu süreçte Türk Kızılay, hassas grupların ihtiyaçlarına özel önem vererek, besin dağıtımında kültürel ve yerel hassasiyetleri de gözetmektedir. Bu şekilde, Türk Kızılay, afet müdahale çalışmalarında yalnızca fizyolojik ihtiyaçları karşılamının ötesine geçerek, toplumun kültürel değerlerini ve insan onurunu korumaya yönelik bir yaklaşım benimsemektedir.

Bu çalışmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen Mw: 7.7 ve Mw: 7.6 (AFAD, 2023) büyüklüğündeki depremlerin ardından Türk Kızılay'ının afet bölgelerinde uyguladığı beslenme hizmeti stratejilerini incelemektir. Çalışmada, bu stratejilerin yerel yemek kültürünü koruma, toplulukların kültürel miraslarına saygı gösterme ve insana verilen değeri ön planda tutma açısından nasıl bir rol oynadığı analiz

edilecektir. Amaç, afet dönemlerinde yerel ve geleneksel tatların korunmasının hem bireysel hem de toplumsal iyileşme süreçlerine olan olumlu etkilerini ortaya koymaktır.

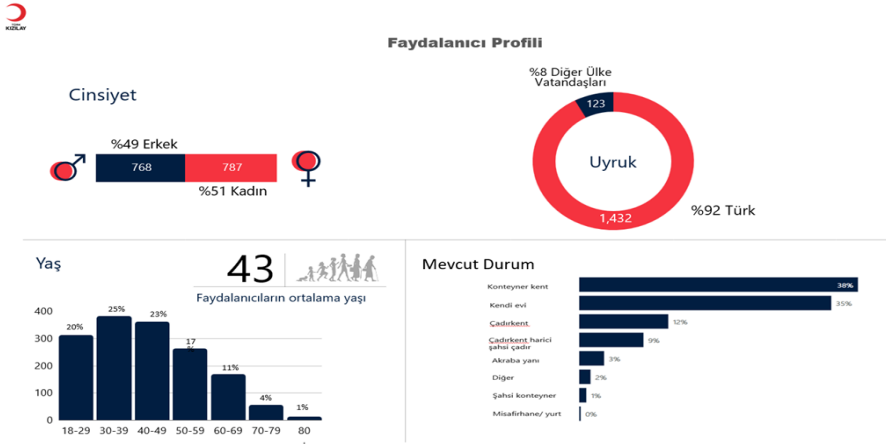
1. Yöntem

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Pazarcık ve Elbistan (Kahramanmaraş) merkezli Mw: 7.7 ve Mw: 7.6 büyüklüğündeki depremler nedeniyle Kahramanmaraş başta olmak üzere Hatay, Gaziantep, Malatya, Diyarbakır, Kilis, Şanlıurfa, Adıyaman, Osmaniye, Adana ve Elazığ illerinde ilan edilen olağanüstü hal kapsamında afetzedelerin beslenme hizmetlerine ilişkin memnuniyet düzeylerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Veriler, 10-27 Temmuz 2023 tarihleri arasında 11 ilde Türk Kızılay ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) iş birliğiyle gerçekleştirilen yüz yüze anketler yoluyla toplanmıştır. Araştırma kapsamında, toplam 1.555 afetzede ile görüşülmüştür. Araştırmada, demografik bilgiler toplamak amacıyla katılımcılara cinsiyet, yaş, uyruk ve mevcut ikamet yerleri soruları yöneltilmiştir. Bu araştırmanın veri toplama yöntemi, çoklu perspektifleri kapsayan ve katılımcı grupların farklı deneyimlerini yansıtan bir anket çalışmasını içermektedir. Anket uygulanırken katılımcıların tamamına anketin amacı, önemi, bilimsel yönü üzerinde açıklama yapılmış ve anket sonuçlarının gizli kalacağı yönünde katılımcılara güven verilmiştir. Araştırmada anket ile veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma, anketin uygulama alanlarındaki katılımcı sayısının sınırlı olmasından dolayı bu durum genel bir değerlendirme yapmayı kısıtlayabilir. Ayrıca, afetzedelerin duygusal durumları ve yaşadıkları travma, anket sonuçlarını etkileyebilir ve bu durum, elde edilen verilerin yorumlanması konusunda değişkenlik gösterebilir. Bu araştırmanın etik yönü katılımcıların haklarına saygı gösterilmesi, doğruluk ve dürüstlük ilkesine bağlı kalınması, gizliliğin korunması ve olası zararların en aza indirilmesi üzerine odaklanılmıştır. Katılımcıların gönüllü katılımını sağlayarak kararlarına saygı gösterilmiş bilgilendirilmiş onam alarak etik standartlara uyulmuştur. Anketin gizli ve anonim şekilde uygulanması ile katılımcıların kişisel bilgileri korunmuştur. Ayrıca, katılımcılara araştırma hakkında net bir şekilde bilgi verilmiş ve katılımları konusunda özgür iradeleriyle karar vermeleri desteklenmiştir. Araştırmanın amacı ve potansiyel sonuçları katılımcılara anlatılmış herhangi bir baskı altında hissetmeden açık iletişim sağlanmıştır.

2. Bulgular

Bu çalışma, 10-27 Temmuz 2023 tarihleri arasında depremden etkilenen 11 ilde (Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, Adana, Gaziantep, Kilis, Osmaniye, Diyarbakır, Malatya, Elazığ ve Şanlıurfa) 1.555 afetzede ile gerçekleştirilen anketler sonucu elde edilen verileri analiz etmektedir.

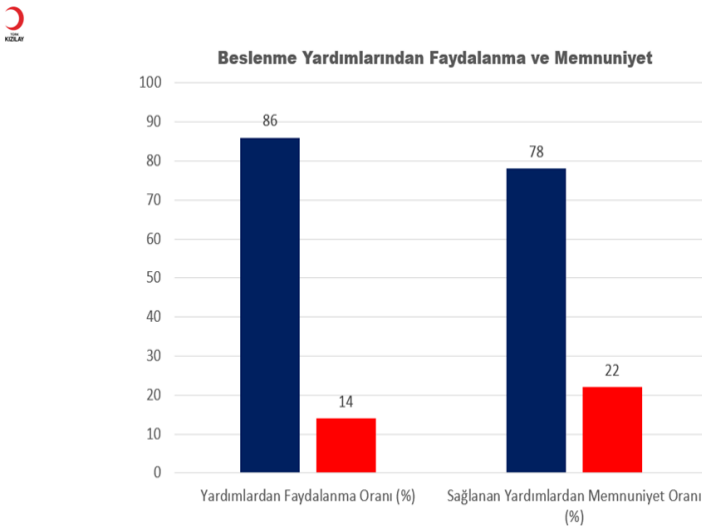
Grafik 1. Faydalancı Profili

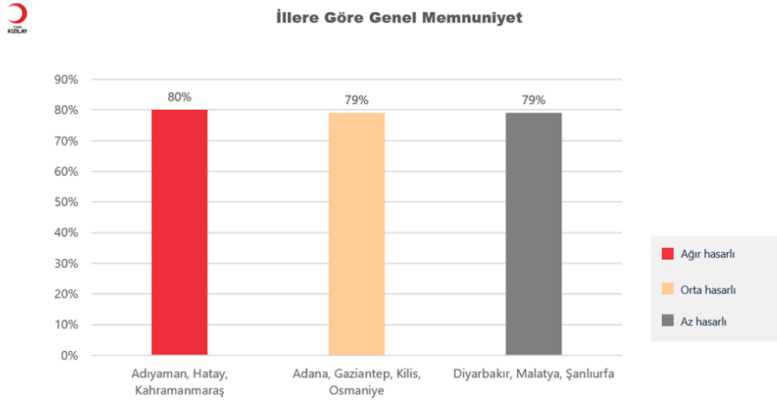
Ankete katılım gösteren faydalancıların %49'u erkek, %51'i kadındır. Katılımcıların %92'si Türk uyruklu olup, %8'i ise diğer ülke vatandaşlarından oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımı ise %20'si 18-29 yaş aralığında, %25'i 30-39 yaş aralığında, %23'ü 40-49 yaş aralığında, %17'si 50-59 yaş aralığında, %11'i 60-69 yaş aralığında, %4'ü 70-79 yaş aralığında ve %1'i 80 yaş üzerindedir. Ortalama yaş ise 43 olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların mevcut yaşam durumları ise, %38'i konteyner kentlerde, %35'i kendi evlerinde, %12'si çadır kentlerde, %9'u çadır kent harici şahsi çadırlarda, %3'ü akraba yanında, %2'si diğer koşullarda ve %1'i şahsi konteynerlerde yaşamaktadır. Konteyner kentlerde yaşayan katılımcıların sayısı 595 kişidir.

Grafik 2. Beslenme Hizmetinden Memnuniyet Oranı

Çalışmanın temel bulgularından biri, deprem bölgesinde gerçekleştirilen beslenme hizmetlerinin geniş bir kesim tarafından olumlu karşılandığını ortaya koymaktadır. Anket sonuçlarına göre, beslenme yardımlarından faydalanma oranı %86 olup, bu yardımlardan genel memnuniyet oranı %78 olarak belirlenmiştir.

Grafik 3. İllere Göre Memnuniyet Oranları

Memnuniyet oranları iller bazında analiz edildiğinde, ağır hasarlı Adıyaman, Hatay ve Kahramanmaraş illerinde memnuniyet oranı %80, orta hasarlı Adana, Gaziantep, Kilis ve Osmaniye illerinde %79, az hasarlı Diyarbakır, Malatya ve Şanlıurfa illerinde ise %79 olarak tespit edilmiştir.

3. Tartışma

Bu çalışma, sadece fizyolojik ihtiyaçları karşılamanın ötesinde, kültürel mirası koruma ve toplumsal dayanışmayı güçlendirme konusundaki taahhüdünü açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle, Hatay'da somun ekmek yerine lavaş ekmeğin tercih edilmesi ve Gaziantep'te yöresel nohut yemeklerinin sunulması, Türk Kızılay'ının kültürel değerlere olan bağlılığını ve yerel halkın yemek kültürüne saygısını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Türk Kızılay'ının uyguladığı beslenme stratejileri, afet bölgesindeki toplulukların kültürel kimliklerini ve sosyal bağlılıklarını sürdürmelerine olanak sağlamaktadır. Yemeklerin yerel ve geleneksel biçimde sunulması, afet mağdurlarının psikolojik iyilik halleri üzerinde olumlu bir etki yaratmakta ve kültürel bağlarını koruma çabalarını desteklemektedir. Ancak, çalışmanın bazı sınırlamaları bulunmaktadır. Verilerin sadece belirli illerden toplanmış olması ve yalnızca yüz yüze anketlerin kullanılmış olması, bulguların genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Gelecek araştırmalar, farklı afet türlerinde ve çeşitli coğrafi bölgelerde benzer çalışmalar yaparak, kültürel duyarlılığın etkilerini daha geniş bir bağlamda incelemelidir. Ayrıca, nitel veri toplama yöntemlerinin (örneğin, derinlemesine mülakatlar) dâhil edilmesi, daha kapsamlı ve derinlemesine bir anlayış sağlayabilir. Bu, kültürel duyarlılığın ve yerel değerlere saygının insani yardım süreçlerindeki rolünü daha iyi anlamamıza katkıda bulunabilir.

Sonuç

Afet bölgesinde görev yapmış bir Türk Kızılay personeli olarak, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi MKÜ Merkez Kampüsünde yemek ve menüleri gözlemlene fırsatım olmuştur. Bu süreçte, halkın yemek kültürüne büyük bir önem verildiği ve bu doğrultuda menülerin hazırlandığı açıkça görülmüştür. Yenmediği ya da tercih edilmediği gözlemlenen yemekler menülerden çıkarılarak, bölgenin yöresel yemeklerine yer verilmiştir. Özellikle bol baharatlı, kimyonlu ve salçası yoğun yemekler, hatta mümkünse etli yemekler sunulmuştur. Hatay gibi gastronomi kültürü açısından tartışmasız önemli bir yerin, UNESCO yaratıcı şehirler ağına gastronomi kültürü ile girmiş olması, bu bölgedeki sosyo-kültürel yapı ve yemek alışkanlıklarının incelenmesi ve gözlemlenmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, afet yönetimi ve insani yardım süreçlerinde kültürel hassasiyetlerin dikkate alınmasının ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Türk Kızılay'ın bu yaklaşımı, insani yardım süreçlerinde kültürel duyarlılığın ve yerel değerlere saygının ne kadar kritik olduğuna verilen önemi göstermektedir. Kurumun 7 temel ilkesine bağlı çalıştığı ve insan onuruna duyduğu saygı, bu çalışmanın sonuçlarında belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Afet bölgelerinde yerel ve geleneksel yemeklerin korunması, toplulukların kültürel kimliklerinin ve sosyal dayanışmalarının güçlendirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Anket verilerinin derinlemesine analizi, Türk Kızılay'ın sunduğu beslenme hizmetlerinden yüksek bir memnuniyet oranı sağladığını ortaya koymaktadır. Faydalanıcıların %78'i sağlanan hizmetten memnuniyetlerini ifade etmiş, bu da Türk Kızılay'ın uyguladığı stratejilerin ne kadar etkili olduğunu ve ihtiyaç sahiplerinin kültürel değerlerine saygı gösterildiğini doğrulamaktadır. Ayrıca, afet bölgelerindeki memnuniyet oranlarının ayrıntılı incelenmesi, ağır hasarlı bölgelerdeki yüksek memnuniyet oranlarının, Türk Kızılay'ın yerel yemek alışkanlıklarına ve kültürel değerlere duyduğu özenle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türk Kızılay'ın kültürel duyarlılığı ve insan onuruna saygısı, insani yardım çalışmalarında yerel ve geleneksel değerlerin korunmasının ve desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca temel insani ihtiyaçların karşılanmasını değil, aynı zamanda kültürel mirasın sürdürülebilirliğini ve kriz sonrası toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesini de sağlamaktadır. Türk Kızılay'ın bu stratejisi, insani yardım alanında ele alınması gereken örnek bir model sunmakta ve afet yönetimi ile insani yardım süreçlerinde kültürel hassasiyetlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- AFAD, 2023. 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw: 7.7 – Mw: 7.6 Depremleri Raporu. 140 s.
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği. T.C. Resmî Gazete. Tarih: 18.12. 2013. Sayı 28855. Erişim Adresi://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131218-13.htm.
- Akarçay, E. (2023). Anadolu Mutfacı Güncesi: 6 Şubat Depremleri Sonrası Hatay-Belen’de Kurulan Sahra Mutağına İlişkin Otoetnografik Değerlendirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 45-63.
- Amagai, T., Ichimaru, S., Tai, M., Ejiri, Y., & Muto, A. (2014). Nutrition in the Great East Japan Earthquake Disaster. Nutrition in clinical practice: official publication of the American Society for Parenteral and Enteral Nutrition. 29(5), 585–594.
- Beşirli, H. (2010). Yemek, kültür ve kimlik. *Millî folklor*, 22(87), 159-169.
- Doğru, S., & Ede, G. (2020). Planning food and nutrition support in disaster situations. *Current Perspectives on Health Sciences*, 1(1), 25-34.
- Grgic, A., & Höglund, J. (2024). Special issue introduction: representation of diasporic food cultures. *Food, Culture & Society*, 27(2), 293-296.
- Polat, M. Bursa Uludag University (Turkey) ProQuest Dissertations & Theses, 2009. 28738937.
- Seremetakis, N. ed. 1994. *The Senses Still: Perception and Memory As Material Culture in Modernity*. Boulder, CO: Westview Press.
- Türk Kızılay. Türk Kızılayı Beslenme Hizmetleri Kılavuzu. Ankara; 2017. Available from: https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/86107045_afetlerde-beslenme-hizmetlerikilavuzu.pdf
- Türkiye Afet Müdahale Planı T.C. Resmi Gazete. Tarih: 03.01.2014. Sayı:28871. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/2014/01/0312.htm>.
- Grosz, E. (1994), *Volatile Bodies: Towards a Corporeal Feminism*, Blomington and Indianapolis: Indiana University Press.